

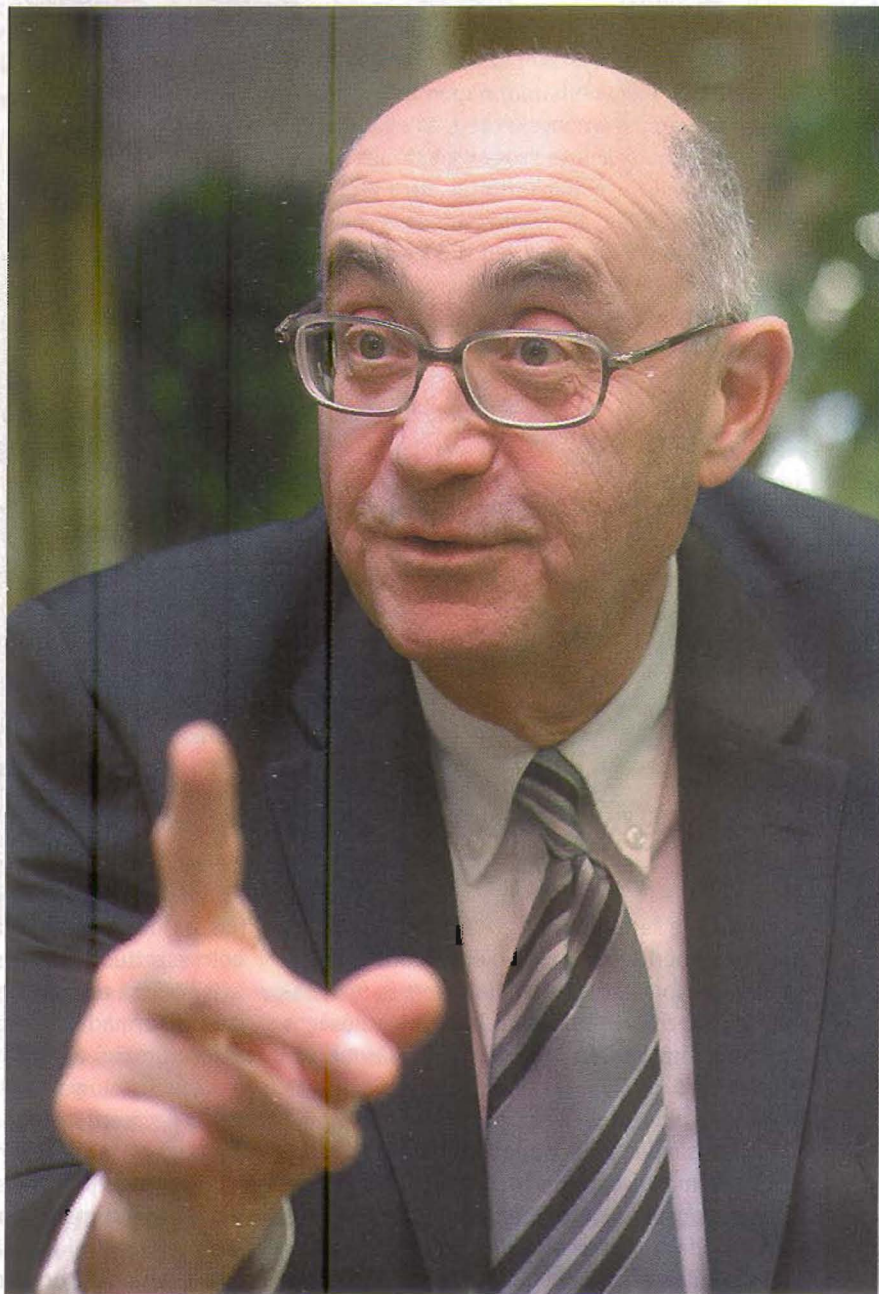
Vizuális felszabadulás

Nyíri Kristóf: A szellemet nem lehet államosítani

Kezdetben volt a látvány, az első emberi gondolatok maguk is képek voltak. A szavakhoz kötött nyelv nem alakulhattott volna ki, mielőtt létrejött a vizuális nyelv, a gesztusok és arckifejezések nyelve – ez volt Nyíri Kristóf filozófus előadásának egyik alapvetése azon az MTA-konferencián, amellyel a Budapesti Műszaki és Gazdaságtudományi Egyetem Képi Tanulás Műhelye ünnepelhette Perspectives on Visual Learning (A képi tanulás perspektívái) című, angol nyelvű könyvsorozatának harmadik kötetét. Ez a könyvsorozat a maga tárgyában csúcsteljesítmény, mint ahogyan a vizuális műhelyt a világ élvonalába röpítette az a tavalyi konferencia is, amelynek átdolgozott, továbbgondolt anyagából a kötetek összeálltak. Az MTA akkori, háromnapos rendezvényén 20 országból 98 tudós vett részt, számos jelentkezőt vissza kellett utasítani. A projektről Nyíri Kristóf akadémikust kérdeztük.

Mibe kerül egy tudományos világsíker? Nyilván pénzbe is, pedig abból másnak több van.

Voltak és vannak a világon a miénknél népesebb konferenciák, a „visual studies” – vizuális kommunikáció, vizuális kultúra, vizuális tanulás – mostanára kiterjedt kutatási területté vált. De merjük kimondani: a mamutkonferenciákat ma már általában nem emberek szervezik, hanem valami jelentkezési szoftver. Az vehet részt, aki fizet, a konferenciakiadványt szintén számítógép szerkeszti, az jelenik meg benne, aki megadja az árát. A végeredmény tehát olyan, amilyenre számítani lehet: hullámzó színvonal, alig-alig összetartó tartalom. Ehhez képest a mi konferenciánkat emberek szervezték – Benedek András, a BME műszaki pedagógia tanszék professzora, és jómagam. A konferenciát bő másfél évvel a tervezett időpont előtt hirdettük meg, részletes tematikai javaslatokat tettünk, és az érdeklőkkel a

tényleges jelentkezési határidő előtt már sűrű levelezést folytattunk – a konferencia tartalmának főbb irányai tehát kialakultak, mielőtt a résztvevők körét véglegesíthettük volna. Új műhelyekkel, új megközelítésmódokkal ismerkedtünk meg. Azután megtörténtek a jelentkezések, válogattunk, voltak bőven elutasítások is. A konferencia előtt néhány héttel az előadások előzetes összefoglalóit 138 oldalnyi kötetben kinyomtatattuk, online is közzétettük – vagyis az eredmények már az esemény előtt elérhetővé váltak. És még egy megjegyzés:

nem kértünk részvételi díjat. Az előadóknak nem kellett a zsebükbe nyúlniuk, hogy egy rangos konferencia résztvevői lehessenek.

Ez persze szép, de azért nyilván így is sok pénzre volt szükség.

Kétségtelen, hiszen a konferenciának nem voltak bevételei, csak kiadásai. Ám az MTA – amelynek öt termét vettük igénybe három napon át – nagyvonalú terembérendeményeket tett, az ellátás költségeit elviselhető szintre szorítottuk, a díszvacsorát pedig a BME aulájában tartottuk, így a gyönyörű helyszín sem került semmibe. Mindent egybevetve néhány millió forintról beszélünk – egy olyan országban, ahol rendszeresen és jellemzően csillagászati összegeket költenek értelmetlen áltudományos rendezvényekre.

Várható-e a gyakorlatban használható eredmény a három kötetben összefoglalt kutatásokról?

Bölcseztudományi kutatásokról van szó, azaz – a mai borzalmas, mert olyannyira félrevezető terminológiával élve – elsősorban alapkutatásokról és csak másodsorban alkalmazott kutatásokról. Az alapkutatás ebben az esetben azt jelenti, hogy a szerző eredményei alapvetően megváltoztatják azt az elméletet, amelynek keretei között dolgozik, vagy éppenséggel összetörik ezeket a kereteket. Az MTA folyóirata, a Magyar Tudomány júliusban magyarul jelentet meg hat tanulmányt az angol nyelvű kötetekből. A tanulmányokhoz írt bevezetőmben úgy fogalmaztam, hogy a tanulmányok a képi tanulás, a rajz, a film, a képi nyelv és képi logika alapvető kérdéseire keresnek válaszokat. Hangsúlyoztam, hogy az emberi kommunikáció eredendően képes, és hogy a nyomasztóan egyoldalú írott és nyomtatott szó évezredek-évszázadai után ma valóságos képi hazatérésnek és képi felszabadulásnak vagyunk tanúi.

A vizuális műhely a Budapesti Műszaki és Gazdaságtudományi Egyetemen működik, gondolom tehát, hogy a kutatásoknak – a felszabadító hatáson túl – valamilyen módon mégis az oktatást is szolgálniuk kell.

Ez tény. A megjelenés előtt álló hat tanulmány közül az elsőnek, az Új paradigma az oktatásban – a képek elsődlegessége címűnek Benedek András a szerzője. Már is olyan írás, amelynek közvetlen gyakorlati haszna van, hiszen az osztályteremben tanító pedagógus számára az elavult jelenhez képest felmutatja a közeljövő távlatait. A második ta-

NYÍRI KRISTÓF

Széchenyi-díjas filozófus, egyetemi tanár,

szakterülete a nyelvfilozófia, kommunikációfilozófia és filozófiatörténet. A Magyar Tudományos Akadémiának 1993-tól levelező, 2001-től rendes tagja, 1995 és 2005 között az MTA Filozófiai Kutatóintézetének igazgatója. Legújabb írásainak tárgya a képek szerepe a gondolkodásban, valamint az időfogalom. 2014-ben jelent meg Meaning and Motoricity: Essays on Image and Time című összefoglaló munkája.

nulmány Kárpáti Andrea művészetpedagógiai írása, a harmadik – a szerző Amirouche Moktefi a tallinni műegyetemről – a matematika tanításának területére vezet, ama új és radikális nézet mellett érvelve, hogy a matematikai vizualitás logikai erővel bír. A bordeaux-i Jean-Rémi Lapaire esszéje is a vizualitás és a logika kapcsolatáról szól, hiszen a szöveg logikája mögött a képek logikája áll, a nyelv alapvetően képi hasonlóságokra, hasonlatokra, metaforákra épül. A metaforáknak az izraeli Michalle Gal érvelése szerint éppenséggel a képek – belső lelki képeink – adnak életet. A tanulmányok sorát Aczél Petra írása zárja: témája a vizuális retorika, a szónoklat új képi gyakorlata – kötelező olvasmány lehetne minden újságíró számára is.

Gondolom, a nagy nemzetközi nyilvánosságnak szánt kötetek szerzői számára nem irányadók a hazai tudománypolitika pragmatikus elvárásai.

Bevallom, a három angol kötet tényleg tartalmaz olyan fejezeteket, amelyek közvetlen gyakorlati haszna ma még nem látható. Mit tegyünk, ilyen a bölcseztudomány, és kivált a filozófia természete, bocsássa ezt meg nekünk a politikai hatalom. És főleg bocsássa meg például a harmadik kötetből Benczes Réka tanulmányát, amely a Soros-elleni magyarországi kampány képi álságosságairól szól. Putz Orsolya fejezete a népi pszichológia területére vezet: azokat a metaforákat elemzi, amelyekkel az egyszerű mindennapi gondolkodás az emberi elme fogalmát igyekszik megragadni. Ez a tudomány emberei számára is iránymutató lehet: sok tanár vagy akár pszichiáter tette már tönkre a gondjaira bízottakat azzal, hogy problémáikat rossz képekben ragadta meg. A holland Charles Forceville fejezete a forgalmi jelzőtáblák olykor igencsak félrevezető képi nyelvét firtatja, a texasi Erik Bucy a menekültek elleni képi propaganda jellegzetességeit. Ezek a gyakorlatban is használható kutatási eredmények, ha ugyan valaki hajlandó odafigyelni rájuk. Az első kötet beköszöntőjét egyébként Lovász László, az MTA elnöke írta, aki láthatólag nemcsak a matematikához ért, hanem Umberto Ecohoz és a képek erejéhez is. Ehhez a kötethez jómagam is hozzájárultam egy fejezettel, a hírneves amerikai filozófus, John Dewey nagy hatású liberális pedagógiai elméletének csődjéről írtam, arról, hogy radikális feminista feleségével leélt hosszú boldog házassága után miként érintette meg a konzervatív pedagógia. De hadd valljam be, hogy a kötetben nem a

magam tanulmánya a kedvencem, hanem Finta Szilvia és Neuman Péter fejezetei. Finta a héber szentírás képi tartalmait elemzi – aki ezt az elemzést elolvassa, azt bizony másképp érintik meg a vonatkozó szövegek. Neuman (ő lapunk kiadójának ügyvezetője – a szerk.) konkrét kvantumfizika-történeti példán azt mutatja meg, hogy ahol az elvont matematikai számítás áttekinthetetlenül bonyolulttá válik, a tudományos vizualizáció segít – akár újabb áttörések, felfedezések felé. A második kötetről se feledkezzünk el, melyben Horváth Cz. János az úgynevezett mikrotartalmakról ír. Ezek az egyetlen kis képernyőre szerkesztett, szöveget, képet és hangot egyesítő, egymással hálózott kapcsolatban álló adategyüttesek alighanem a jövő tartalmi, bármennyire kedvesek is a szívünknek az olyan gyönyörű könyvek, mint az elmúlt hónapok alatt előállított három kötetünk.

Milyen nemzetközi visszajelzések vannak?

A siker minden várakozásunkat felülmúlja. Nem győzünk válaszolni az üzenetekre. Szinte új nemzetközi kutatói hálózat alakult ki. A három kötet online hozzáférhető, olvasottságuk látható és látványos, pedig még csak a hír terjedésének elején tartunk.

Hogyan tovább? Az Akadémia államosítása miként befolyásolhat például egy ilyen programot?

A szellemet nem lehet államosítani. Bármi lesz is az Akadémia osztályainak és bizottságainak sorsa – az intézethálózat sorsa láthatólag megpecsételődött –, és bármi lesz is az egyetemek sorsa, az a hazai és nemzetközi tudományos együttműködés, amely ezzel a projekttel létrejött, és amely az internet közegében oly könnyen és természetesen zajlik, minden bizonnyal fenntartható marad. Persze reméljük, hogy nem csak az internet közegében. A képek története egyszersmind politikatörténet is, és a politikatörténet arról tanúskodik, hogy a kultúra bekebelezésére irányuló törekvések hosszabb távon mindig kudarcot szenvednek. / **Barát József**